

EEN

Begin

Arthur

Een kind wil kijken. Zo begint het altijd, en zo begon het toen. Een kind dat wilde kijken.

Hij kon lopen, en kon met zijn hand bij een deurkruk. Hij deed dit zonder iets dat je een doel kon noemen, hoogstens het instinctieve toerisme van een kleuter. Een deur was er om tegenaan te duwen; hij liep naar binnen, bleef staan, en keek. Er was niemand die hem gadesloeg; hij draaide zich om en liep weg, deed voorzichtig de deur achter zich dicht.

Wat hij daar had gezien werd zijn eerste herinnering. Een jongetje, een kamer, een bed, gesloten gordijnen die wat middaglicht doorlieten. Tegen de tijd dat hij dit voor publiek zou beschrijven waren er zestig jaar verstreken. Door hoeveel innerlijk navertellen waren de eenvoudige woorden die hij uiteindelijk gebruikte gladgeslepen en bijgesteld? Ongetwijfeld zag hij alles nog even scherp als op de dag zelf. De deur, de kamer, het licht, het bed, en wat op het bed lag: een ‘wit, wassen ding’.

Een jongetje en een lijk: dergelijke ontmoetingen zullen niet zo zeldzaam geweest zijn in het Edinburgh van zijn tijd. Hoge sterftecijfers en krappe behuizing zorgden voor vroege lessen. Het gezin was katholiek en het lichaam dat van Arthurs grootmoeder, ene Katherine Pack. Misschien was de deur opzettelijk op een kier gelaten. Mogelijk leefde er een wens het kind te doordringen van de verschrikking van de dood of – optimistischer – het te laten zien dat de dood niets was om bang voor te zijn. Grootmoeders ziel was ongetwijfeld naar de hemel gevlogen en had slechts het afge worpen omhulsel van haar lichaam achtergelaten. Wil de jongen kijken? Laat de jongen dan kijken.

Een ontmoeting in een verduisterde kamer. Een jongetje en een

lijk. Een kleinkind dat door het verkrijgen van een geheugen net was opgehouden een ding te zijn, en een grootmoeder die, door het verlies van de eigenschappen die het kind aan het ontwikkelen was, tot die staat was teruggekeerd. Het jongetje staarde; en meer dan een halve eeuw later was de volwassen man nog aan het staren. Wat een ‘ding’ nu eigenlijk inhield – of beter gezegd, wat er nu eigenlijk gebeurde wanneer de ontzagwekkende verandering plaatsvond en er slechts een ‘ding’ achterbleef – zou voor Arthur van cruciaal belang worden.

George

George heeft geen eerste herinnering, en tegen de tijd dat iemand opmerkt dat het eigenlijk normaal is als je er een hebt, is het te laat. Hij heeft geen herinnering die duidelijk aan alle andere voorafgaat – niet aan opgetild, geknuffeld, uitgelachen of bestraft worden. Hij heeft een vaag besef dat hij ooit enig kind is geweest en weet dat Horace er nu ook is, maar kent niet de oerervaring van een verwarrende confrontatie met een broer, van de verdrijving uit het paradijs. Geen eerste beeld, of eerste geur: niet van een geparfumeerde moeder, noch van een carbolzepige dienstmeid.

Hij is een verlegen, ernstige jongen, die feilloos de verwachtingen van anderen aanvoelt. Soms denkt hij dat hij zijn ouders tekort doet: een goed kind hoort te onthouden dat er vanaf het eerste begin voor hem is gezorgd. Toch verwijten zijn ouders hem die onvolkomenheid nooit. En terwijl andere kinderen het verzuim misschien zouden goedmaken – door zich bijvoorbeeld bewust het zorgzame gezicht van een moeder of de ondersteunende arm van een vader in te prenten – doet George dat niet. Om te beginnen ontbreekt het hem aan verbeeldingskracht. Of hij die nooit heeft gehad, of dat de ontwikkeling ervan door ouderlijk optreden is geremd, is een vraag voor een tak van de psychologische wetenschap die nog niet is ontwikkeld. George is uitstekend in staat de bedenksels van anderen te volgen – de verhalen van de ark van Noach, David en Goliath, de drie wijzen uit het Oosten –, maar heeft er zelf weinig aanleg voor.

Hij voelt zich er niet schuldig over, want zijn ouders zien het niet als een fout in hem. Wanneer ze zeggen dat een kind in het dorp ‘te veel fantasie’ heeft, is dat duidelijk een afkeurende uitdrukking. Verder op de schaal staan ‘vertellers van sterke verhalen’ en ‘jokkebrokken’; veruit het ergst is het kind dat ‘een verstokte leugenaar’ is – die moeten koste wat kost gemeden worden. George krijgt zelf nooit te horen dat hij de waarheid moet spreken: dat zou inhouden dat hij aansporing nodig heeft. Het is eenvoudiger dan dat: er wordt van hem verwacht dat hij de waarheid spreekt omdat er op de pastorie geen andere keuze bestaat.

‘Ik ben de weg, de waarheid en het leven’: hij zal dat vele malen uit zijn vaders mond horen. De weg, de waarheid en het leven. Je gaat je weg door het leven met het spreken van de waarheid. George weet dat het niet precies is wat de bijbel bedoelt, maar zo klinken de woorden in zijn oren als hij opgroeit.

Arthur

Voor Arthur bestond er een normale afstand tussen thuis en kerk; maar beide plekken waren vol leven, vol verhalen en lessen. In de koude stenen kerk waar hij eens per week heen ging om te knielen en te bidden, had je God en Jezus Christus en de twaalf apostelen en de tien geboden en de zeven doodzonden. Alles was heel ordelijk, altijd gerangschikt en genummerd, zoals de gezangen, de gebeden en de bijbelverzen.

Hij begreep dat wat hij daar leerde de waarheid was; maar zijn fantasie richtte zich liever op de andere, parallelle versie die hem thuis werd bijgebracht. De verhalen van zijn moeder gingen ook over langvervlogen tijden en waren ook bedoeld hem het onderscheid tussen goed en kwaad te leren. Dan stond ze aan het keukenfornuis in de pap te roeren, terwijl ze af en toe haar haar achter haar oren terugduwde, en wachtte hij op het ogenblik dat ze met de steel op de pan tikte, even ophield en haar ronde, glimlachende gezicht naar hem toe keerde. Dan fixeerde ze hem met haar grijze ogen, terwijl haar stem zich in golven door de lucht bewoog, op en neer dook, dan langzaam bijna verstilde als ze het deel van het ver-

haal bereikte dat hij nauwelijks kon verdragen, het deel waar intense kwellingen of vreugde niet alleen de held en de heldin, maar ook de toehoorder te wachten stond.

‘En toen hingen ze de ridder boven een kuil met krioelende slangen, die sisten en bliezen terwijl hun kronkelende lijven de wit geworden beenderen van hun vorige slachtoffers omknel- den...’

‘En toen trok de snode schurk met een verschrikkelijke vloek een verborgen dolk uit zijn laars en naderde de weerloze...’

‘En toen haalde het meisje een speld uit haar haar en vielen de gouden lokken uit het raam omlaag, strelend langs de kasteel- muur omlaag, bijna tot op het malse gras voor zijn voeten...’

Arthur was een levendige, koppige jongen die moeilijk stil kon zitten; maar zodra de Moek haar paplepel hief, raakte hij in een toestand van stille betovering, alsof een schurk uit een van haar verhalen stiekem een geheim kruid in zijn eten had gestrooid. Dan dwaalden er ridders en hun jonkvrouwen door het keukentje, werden er handschoenen geworpen, queesten wonderbaarlijk tot een goed einde gebracht, kletterden er kurassen, rinkelden er maliën- kolders en altijd werd de eer hooggehouden.

Die verhalen hielden verband, op een manier die hij aanvanke- lijk niet begreep, met een oude houten kist naast het bed van zijn ouders, waarin de stamboomdocumenten van de familie zaten. Dat waren andersoortige verhalen, die meer op het huiswerk van school leken, over het hertogelijk huis van Bretagne, en de Ierse tak van de Percy's van Northumberland, en iemand die Packs Brigade in Wa- terloo had aangevoerd en de oom was van het witte, wassen ding dat hij nooit was vergeten. En dat alles hield verband met de privélessen heraldiek die zijn moeder hem gaf. Uit de keukenkast trok de Moek grote stukken karton, beschilderd en ingekleurd door een van zijn ooms in Londen. Dan legde ze de familiewapens uit en droeg hem vervolgens op: ‘Beschrijf me dit wapenschild!’ En dan moest hij, net als de tafels van vermenigvuldiging, opdreunen: chevrons, stralen- schietende sterren, molettes, vijfbladen, zilveren manen wassend, en hun fonkelende evenbeelden.

Thuis leerde hij extra geboden, naast de tien die hij uit de kerk kende. ‘Onverschrokken tegen de sterken; nederig tegen de zwak-

ken' was er een van, en 'Ridderlijk voor vrouwen, van hoge en lage stand'. Ze leken hem belangrijker, want ze kwamen rechtstreeks van de Moek; ze moesten dus in praktijk gebracht worden. Arthur keek niet verder dan zijn onmiddellijke omgeving. De woning was klein, het geld krap, zijn moeder overwerkt, zijn vader labiel. Al vroeg deed hij een kinderlijke belofte – en beloften, wist hij, mocht je nooit breken: 'Als u oud bent, mammie, krijgt u een fluwelen jurk en een gouden bril en een makkelijke stoel bij de haard.' Arthur zag het begin van het verhaal, waar hij nu was, en de gelukkige afloop – alleen het middenstuk ontbrak voorlopig.

Hij zocht naar aanwijzingen bij zijn lievelingsschrijver, Captain Mayne Reid. Hij keek in *De scherpschutters: of de avonturen van een officier in zuidelijk Mexico*. Hij las *De jonge voyageurs* en *Het oorlogspad* en *De ruiter zonder hoofd*. Buffels en indianen mengden zich nu in zijn hoofd met ridders in maliënkolders en het voetvolk van Packs Brigade. De allermooiste Mayne Reid vond hij *De scalpenjagers: of romantische avonturen in zuidelijk Mexico*. Arthur wist nog niet hoe hij aan de gouden bril en fluwelen jurk moest komen, maar hij vermoedde dat er een hachelijke reis naar Mexico voor nodig was.

George

Zijn moeder gaat eens in de week met hem op bezoek bij oudoom Compson. Hij woont niet ver, achter een lage granieten stoeprand waar George niet overheen mag stappen. Iedere week verversen ze zijn kan met bloemen. Great Wyrley is zesentwintig jaar de parochie van oom Compson geweest; nu is zijn ziel in de hemel terwijl zijn lichaam op het kerkhof blijft. Dat legt moeder uit als ze de verflenste stelen oppakt, het stinkende water weggooit en de nieuwe, stevige bloemen erin zet. Soms mag George haar helpen het schone water in de kan te gieten. Ze vertelt hem dat overmatig rouwen onchristelijk is, maar dat begrijpt George niet.

Nadat oudoom naar de hemel was gegaan, had vader zijn plaats ingenomen. Het ene jaar trouwde hij met moeder, het volgende kreeg hij zijn parochie en het jaar daarna werd George geboren.

Dat is het verhaal dat hij te horen kreeg, en het is duidelijk en waar en gelukkig, zoals alles hoort te zijn. Er is moeder, die voortdurend in zijn leven aanwezig is, hem zijn letters leert, hem welterusten kust; en vader, die vaak afwezig is omdat hij de zieken en bejaarden bezoekt, of zijn preken schrijft, of predikt. Er is de pastorie, de kerk, het gebouw waar moeder haar zondagsschool geeft, de tuin, de poes, de kippen, het stuk gras dat ze oversteken tussen pastorie en kerk, en er is het kerkhof. Dat is de wereld van George, en die kent hij goed.

Op de pastorie is alles rustig. Er zijn gebeden, boeken, naaiwerk. Je schreeuwt niet, je holt niet, je bevuilt jezelf niet. Het haardvuur maakt soms lawaai, ook de messen en vorken als je ze niet goed vasthoudt; en ook zijn broer Horace zodra die er is. Maar dat zijn de uitzonderingen in een wereld die even vredig als betrouwbaar is. De wereld buiten de pastorie is voor George vol onverwacht kabaal en onverwachte gebeurtenissen. Als hij vier is, mag hij mee uit wandelen over de landweggetjes en maakt hij kennis met een koe. Niet de grootte van het beest, of de gezwollen, voor zijn neus bengelende uier verontrust hem, maar een hees geloei dat het ding plompverloren uitstoot. Het kan alleen maar in een heel kwade bui zijn. George barst in huilen uit, terwijl zijn vader de koe straft door haar met een stok te slaan. Daarop draait het dier zich half om, tilt zijn staart op en bevuilt zich. George staat paf van die uitstroom, van het vreemde kletterende geluid waarmee die in het gras valt, van de manier waarop de dingen plotseling onbeheersbaar zijn geworden. Maar de hand van zijn moeder trekt hem weg voordat hij er verder bij stil kan staan.

Het is niet alleen de koe – of de vele vrienden van de koe, zoals het paard, het schaap en het varken – die George wantrouwig maakt jegens de wereld buiten de pastoriemuur. Wat hij erover hoort vindt hij meestal beangstigend. Het is daar vol mensen die oud en ziek en arm zijn, wat allemaal erge dingen zijn, te oordelen naar vaders houding en gedempte stem als hij thuiskomt; en mensen die ze mijnweduwen noemen, wat George niet begrijpt. Er zijn jongens buiten de muur die jokkebrokken zijn en, erger nog: ver-stokte leugenaars. Er is ook iets in de buurt wat een kolenmijn heet, waar de kolen op het haardrooster vandaan komen. Hij weet

niet zeker of hij kolen leuk vindt. Ze ruiken vies en maken stof en lawaai als je erin port, en je moet uit de buurt van hun vlammen blijven; ze worden ook het huis in gedragen door grote woeste mannen met leren helmen die doorlopen tot op hun rug. Wanneer de buitenwereld de deurklopper laat neerkomen, schrikt George meestal. Alles bij elkaar zou hij liever hier, binnen, bij moeder blijven, bij zijn broertje Horace en nieuwe zusje Maud, tot voor hem de tijd komt om naar de hemel te gaan en oudoom Compson te zien. Maar hij vermoedt dat hij dat niet zal mogen.

Arthur

Ze verhuisden voortdurend – een keer of zes in Arthurs eerste tien jaar. Naarmate het gezin uitdijde leken de woningen kleiner te worden. Behalve Arthur waren er zijn oudere zus Annette, zijn jongere zusjes Lottie en Connie, zijn broertje Innes en later nog zijn zusjes Ida en Julia, die Dodo wordt genoemd. Hun vader was goed in het verwekken van kinderen – er waren er nog twee gestorven –, maar niet zo goed in het onderhouden ervan. Het vroege besef dat zijn vader nooit in staat zou zijn de Moek een gerieflijke oude dag te verschaffen, maakte Arthur des te vastberadener daar zelf voor te zorgen.

Zijn vader kwam – de Bretonse hertogen daargelaten – uit een kunstzinnige familie. Hij had talent en mooie religieuze gevoelens, maar was een zenuwleider met een zwak gestel. Hij was op zijn negentiende vanuit Londen naar Edinburgh gekomen; als bouwkundig assistent bij het Schotse ministerie van Openbare Werken kwam hij op te jonge leeftijd in een omgeving terecht die, hoewel vriendelijk, vaak ruw en drankzuchtig was. Hij kwam niet hogerop bij Openbare Werken, noch bij George Waterman & Sons, de steendrukkers. Hij was een aardige mislukkeling, met een zacht gezicht achter een volle, zachte baard; hij zag plicht als iets abstracts en was de weg in het leven kwijtgeraakt.

Hij was nooit gewelddadig of agressief; hij was een dronkaard van het sentimentele, al te goedgeefse, zelfbeklagende soort. Hij werd vaak, kwijlend in zijn baard, thuisgebracht door koetsiers die

met zoveel kabaal hun geld eisten dat de kinderen er wakker van werden; de volgende ochtend jammerde hij melodramatisch lang over zijn onvermogen om degenen te onderhouden die hij zo innig liefhad. Op zekere dag werd Arthur uit huis geplaatst om te voorkomen dat hij getuige zou zijn van een nieuwe fase in zijn vaders neergang; maar hij had genoeg gezien om zijn groeiende inzicht te sterken in wat een man kon of moest zijn. In de romantische ridderverhalen van zijn moeder kwamen maar weinig dronken tekenaars voor.

Arthurs vader schilderde aquarellen en was steeds van plan zijn inkomen aan te vullen door zijn werk te gelde te maken. Maar zijn gulle inborst verhinderde dat meestal: hij gaf zijn prenten aan Jan en alleman weg, of nam er hoogstens een kleinigheid voor aan. Zijn onderwerpen konden woest en beangstigend zijn en getuigden vaak van zijn aangeboren geestigheid. Maar wat hij het liefst schilderde, en wat van zijn werk het meest in herinnering bleef, waren feeën.

George

George wordt naar de dorpsschool gestuurd. Hij draagt een hoge, gesteven boord met een losse vlinderdas om de boordenknoop te camoufleren, een vest dat tot net onder de strik is dichtgeknoopt, en een jasje met hoge, bijna horizontale revers. Andere jongens zien er niet zo netjes uit: sommigen dragen grove, zelfgebreide truien of slecht passende jasjes, afdankers van hun oudere broers. Een paar hebben een gesteven boord, maar alleen Harry Charlesworth draagt net zo'n dasje als George.

Zijn moeder heeft hem zijn letters geleerd, zijn vader eenvoudige sommen. De eerste week krijgt hij een plaats achter in de klas. Op vrijdag worden ze aan de tand gevoeld en naargelang van hun intelligentie in een andere bank geplaatst: de pientere jongens komen vooraan te zitten, de domme jongens achteraan; de beloning voor vooruitgang is dat je dichter bij de meester zit, bij het centrum van onderwijs, van kennis, van waarheid. Dat is meester Bostock, die een tweedjasje draagt met een wollen vest en een

overhemdboord waarvan de punten met een gouden speld achter zijn das zijn samengetrokken. Meester Bostock draagt altijd een bruine vilthoed en legt die tijdens de les op zijn lessenaar, alsof hij bang is hem uit het oog te verliezen.

Wanneer het speeldkwartier is gaan de jongens naar buiten, naar wat het schoolplein heet, maar slechts een kaal grasveldje is dat over open weiden uitziet naar de kolenmijn in de verte. De jongens die elkaar al kennen beginnen meteen te vechten, alleen om iets om handen te hebben. George heeft nog nooit jongens zien vechten. Terwijl hij toekijkt, komt Sid Henshaw, een van de ruwere jongens, op hem af en gaat voor hem staan. Henshaw maakt grimassen, trekt met zijn pinken zijn mondhoeken uiteen, terwijl hij zijn duimen gebruikt om zijn oren naar voren te klappen.

‘Hoe maak je het, ik ben George.’ Het is hem geleerd dat zo te zeggen. Maar Henshaw gaat gewoon door met gorgelgeluiden maken en met zijn oren flapperen.

Sommige jongens komen van boerderijen en George vindt dat ze naar koeien stinken. Anderen zijn mijnwerkerszoons en praten anders, lijkt het. George hoort de namen van zijn klasgenootjes: Sid Henshaw, Arthur Aram, Harry Boam, Horace Knighton, Harry Charlesworth, Wallie Sharp, John Harriman, Albert Yates...

Zijn vader zegt dat hij vriendjes zal krijgen, maar hij weet niet goed hoe dat gaat. Op een ochtend komt Wallie Sharp op de speelplaats van achteren naar hem toe en fluistert: ‘Je hoort hier niet.’

George draait zich om. ‘Hoe maak je het, ik ben George,’ herhaalt hij.

Aan het eind van de eerste week test meester Bostock hen met lezen, spellen en rekenen. Hij maakt de resultaten op maandagochtend bekend en dan wisselen ze van bank. George is goed in lezen uit het boek voor hem, maar struikelt over spelling en rekenen. Hij moet achter in de klas blijven. Hij doet het de volgende vrijdag en de vrijdag daarop niet beter. Intussen weet hij zich omringd door zonen van boeren en mijnwerkers, die het niet kan schelen waar ze zitten, het zelfs een voordeel vinden verder uit de buurt te zijn van meester Bostock, zodat ze zich kunnen misdragen. George heeft het gevoel dat hij langzaam wordt verdrongen van de weg, de waarheid en het leven.